

Summary

Two main trends could be distinguished at the outset of the ILO: monopolistic corporatism and trade union communitarism. The first trend expressed interests of the owners of production and integrated with the conservative political course of the government (group of governments). The second trend expressed interests of the newborn middle class, which was represented by the trade unions and presented itself a potential course of movement of the European countries towards the welfare state (social state).

Key words: International Labour Organization, stages of historical development of the ILO, monopolistic corporatism, trade union communitarism

Отримано 21.07.2010

Ю. І. ЧИЖМАР

Юрій Іванович Чижмар, аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МІЖНАРОДНИХ ТРУБОПРОВОДІВ:
ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Постановка проблеми правового режиму міжнародних трубопроводів пов'язана з низкою наукових і практичних правових завдань. Правові проблеми, які виникають у процесі експлуатації міжнародних трубопроводів, поки що широко невідображені в сучасній науково-теоретичній літературі. З-поміж теоретиків міжнародного права, зокрема міжнародного транспортного права, виникають дискусії щодо методів правового регулювання, юрисдикційного імунітету держав, окремих положень правового оформлення операцій в сфері трубопровідного транспорту. Проте, всі науковці вказують на необхідність розроблення окремого правового режиму для міжнародних трубопроводів, обґрунтуючи це специфічними особливостями цього виду міжнародного транспорту та його зростаючим значенням у світовій економіці.

Цим питанням вже присвячено низку монографій, публікацій як вітчизняних, так й іноземних, вчених, а саме таких, як В. Г. Шатров, М. М. Богуславський, В. Ф. Опришко, Н. Т. Блатова, Ю. С. Шемчушенко, І. І. Лукашук, П. М. Бірюков, В. С. Бруз, О. М. Садиков, В. А. Пояркова, О. Д. Макаров, С. М. Морозов, І. С. Дудніков, Ю. М. Колосов, Стефан Цапков, Е. Д. Браун, С. Виноградов, А. О. Коноплянік та інших.

Аналіз їхніх досліджень виявляє низку невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена дана стаття. Її завдання, зокрема, визначити специфіку поняття правового режиму міжнародних трубопроводів у контексті міжнародного транспортного права, його основних характеристистик.

Виклад основного матеріалу дослідження з подальшим новим обґрунутуванням отриманих наукових результатів розпочнемо з аргументації щодо необхідності вироблення та аналізу правового режиму міжнародних трубопроводів.

Енциклопедично «правовий режим» (від французького слова *regime* – порядок, від латинського *regimen* – управління, керівництво) визначається «як особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому ... Загальними ознаками правового режиму є наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим виражає нерозривний зв'язок правової форми і змісту регульованих правом відносин, характеризується у цьому зв'язку моментом стабільності. Визначальною засадою правового режиму є характер його юридичної бази. Нею зумовлюється змістовний і політичний аспекти правового режиму»¹.

В одному з оглядів² літератури щодо визначеній терміна «правовий режим», відзначивши, що практично в більшості випадків вчені визначають правовий режим як особливий правовий порядок, а визначення категорії «правовий режим» через категорію «порядок», певною мірою виправдано (оскільки етимологічно режим походить від слова «порядок»), автор погоджується з думкою низки вчених, таких як Б. Я. Бляхман, Н. І. Матузов і А. В. Малько, О. С. Родіонов, що правовий режим можна визначити, як «встановлений законодавством особливий порядок регулювання, представлений специфічним комплексом правових засобів, який за допомогою оптимального поєднання стимулюючих і обмежуючих елементів створює конкретну ступінь сприятливості або несприятливості з метою безперешкодної реалізації суб'єктами права своїх інтересів»³. Проте в галузевому контексті даної роботи запропоноване визначення в частині такої ознаки, як «встановлений законодавством порядок...», не є повним, оскільки правовий режим міжнародних трубопроводів як спеціальний порядок у міжнародно-правовому контексті встановлюється не лише законодавством.

Проте, чи існує єдиний правовий режим міжнародних трубопроводів у межах міжнародного права? Як відзначається в узагальнених дослідженнях, «відсутність однаковості у тому, як міжнародне право регламентує транскордонне транспортування енергоносіїв, транзит, інфраструктури. Відповідна практика держав у цій сфері досить обмежена.... Міжнародна нормативно-правова база щодо транскордонних (з перетином

кордонів) та або транзитних інфраструктур трубопроводу далека від послідовної. По-перше, слід розмежувати офшорні зони (підводні) та наземні трубопроводи. У першому випадку міжнародне право, в першу чергу Конвенція ООН з морського права 1982 р., забезпечує, принаймні, деякі правові основи, необхідні для будівництва, експлуатації та захисту трубопроводів. У другому ж випадку, практика держав істотно різиться. Наземні трубопроводи не мають особливого статусу відповідно до міжнародного права, а їх режим залежить від конкретної домовленості між зацікавленими державами»⁴.

Виокремлюються дві моделі правового впорядкування (регламентації) правових відносин у сфері міжнародних трубопроводів: перший – на основі національного права, коли міжнародний трубопровід регламентується як сфера відповідного національного права держави, на території та під юрисдикцією якої знаходитьться трубопровід; другий – на основі не лише національного права. При цьому «існує зростаюча тенденція впорядкування діяльності міжнародних трубопроводів, як юридичної і фактичної цілісності, в якій система взаємопов'язаних угод – міжурядового і торгового характеру – створює особливий правовий режим, що забезпечує безперервний потік енергії»⁵.

Зазначені висновки дають емпіричні підстави та доводи для висновку про виокремлення поняття «правовий режим міжнародного трубопроводу», зміст якого охоплює не лише поняття «порядку, встановленого законодавством».

Крім того, відповідно до визначення терміну (ознак поняття), для встановлення правового режиму міжнародних трубопроводів слід визначити наявність (чи відсутність) *певної специфічної сфери суспільних відносин*.

Сучасне перевезення пасажирів і вантажів може відбуватись за відсутності угоди про міжнародне сполучення або за наявності двохсторонньої чи багатосторонньої угоди з даного питання. Ця обставина відіграє важливу роль у визначені правового режиму перевезень між державами.

Перевезення пасажирів і вантажів між двома і більше країнами, на відміну від перевезення у межах однієї, в міжнародних угодах і законодавстві називають міжнародними перевезеннями чи міжнародними сполученнями⁶. Вони супроводжуються виникненням специфічних міжнародно-правових питань транспортного характеру, що відрізняють міжнародні перевезення від внутрішніх. Не визнаються міжнародними такі перевезення, в яких транспортний процес обмежений територіальними кордонами держави, не дивлячись на те, що один із його учасників – іноземець (оскільки в таких випадках ці відносини, як правило, не регулюються нормами міжнародного транспортного права).

Таким чином, для сучасних міжнародних перевезень (міжнародного сполучення) характерні не одна, а дві ознаки: це перевезення, котрі, по-перше, здійснюються між двома й більше державами і, по-друге, виконуються на умовах, встановлених міжнародними угодами. При цьому слід мати на увазі ту особливість, що сполучення між країнами можуть, і часто на практиці здійснюються, без укладення міжнародних угод, на основі норм внутрішнього права. Сумнівним можна вважати визначення міжнародного сполучення як «перевезення територією двох чи кількох країн, що беруть участь в угоді, або ж перевезення, пов'язані із перетином кордону»⁷. Для визнання перевезення міжнародним не вимагається, щоб воно фактично здійснювалось територією двох чи більше держав; достатньо почати таке перевезення, а фактичного надходження товару на територію іноземної держави (перетину кордону) може і не бути (наприклад, при втраті вантажу в країні відправлення). Це загальновизнано міжнародною практикою.

Встановлення і функціонування транспортних зв'язків між країнами не можливе без вироблення для них чіткого правового режиму, фіксації прав і обов'язків учасників транспортного процесу та їх відповідальності.

Необхідно зазначити, що утворюється *кілька сфер, різних за змістом суспільних відносин, котрі є предметом правового регулювання*.

По-перше, це відносини між державами, що торкаються їхніх взаємних прав і обов'язків, насамперед, щодо використання міжнародних транспортних шляхів (включаючи транзит), порядку встановлення міждержавних сполучень, а також їх діяльності у міжнародних транспортних організаціях. Це сфера міжнародного публічного права, котра регламентується міжнародними договорами і частково, міжнародно-правовими звичаями.

По-друге, відносини транспортних організацій та їх клієнтури, котрі пов'язані із транспортуванням вантажів, пасажирів і багажу, які реалізуються в межах договору перевезення і деяких супутніх йому інститутів. Ми маємо справу із відносинами міжнародного приватного права, а нормативними джерелами в цьому випадку є як міжнародні договори, так і норми внутрішнього цивільного і цивільно-процесуального права.

Поступово утворюється і розширюється третя сфера відносин, що мають управлінський (не договірний, імперативний) характер, їх умовно можна назвати міжнародно-адміністративними⁸. До них входить встановлення, численних на транспорті, адміністративно-технічних норм діяльності (правила будівництва, експлуатації, руху), організація науково-технічного співробітництва в сфері транспорту, встановлення податкового і митного режиму транспортних операцій. Відносини, які виникають у процесі здійснення міжнародного перевезення, є доволі різноманітними за своїм змістом, і, відповідно, правові норми, котрі їх регулюють, відносяться до різних правових інститутів, а деколи і підгалузей міжнародного права.

Однак, основною підставою об'єднання правових норм різних підгалузей міжнародного права в окрему комплексну підгалузь є загальна родова ознака для всіх відносин, які вони регулюють, – наявність перевезення, транспортування⁷.

Міжнародні транспортні відносини не обмежуються міждержавними, міжвладними. Вони регулюються національним транспортним правом відповідної держави або нормами міжнародного права, система якого – об'єктивно існуюча цілісність внутрішньо взаємопов'язаних елементів: загальновизнаних принципів, норм та інститутів міжнародного права, рішень міжнародних організацій (як обов'язкового, так і рекомендаційного характеру), рішень міжнародних судових органів.

Водночас аксіомою є те, що суспільні відносини, які пов'язані з будівництвом та експлуатацією трубопроводів, не можуть залишатись за межами міжнародно-правового регулювання. З такої точки зору видається за доцільне додатково з'ясувати, які ж трубопроводи повинні бути віднесені до числа міжнародних.

У міжнародних угодах і правовій літературі термін *міжнародний* вживается у різних значеннях. Різний зміст має він і щодо окремих видів міжнародного транспорту. Тому необхідно зазначити, що термін *міжнародний трубопровід* не повинен ототожнюватись із трубопроводом, статус якого безпосередньо визначений нормами міжнародного публічного права і не підлягає юрисдикції держав, територією яких він проходить.

Аналіз міждержавних угод і міжнародно-правової практики в галузі трубопроводів дозволяє зробити висновок, що трубопровід, як і інші види транспорту, набуває статусу міжнародного тоді, коли в процесі функціонування трубопроводу виникають міжнародні відносини, пов'язані з експлуатацією трубопроводу як особливого роду транспортного підприємства. Міжнародно-правове регулювання цих відносин відносять, переважно, до сфери міжнародного публічного права.

У лютому 1965 р. на XI сесії Комітету з газу ЄЕК було затверджено Міжнародний кодекс правил безпеки при транспортуванні горючих газів міжнародними трубопроводами, в якому вперше дано визначення міжнародного трубопроводу. Надалі це визначення привнесено в наступний документ, прийнятий Комітетом по газу: «Правовий режим міжнародних газопроводів». Так, *міжнародними* потрібно вважати магістральні трубопроводи, що проходять територією двох чи більше країн з метою енергопостачання цих країн чи транзиту через них, або водночас із тією та іншою метою⁹. Це визначення міжнародного трубопроводу видається коректним, чітко сформованим, охоплює всі можливі ситуації та може застосовуватись й до міжнародних нафтопроводів і пульпопроводів.

Використовуються й визначення, які, втім, викликають певні зауваження. Так, пропонується вживати термін *міжнародний трубопровід*, пропонуючи, натомість, термін *міжнародне транспортування газу*, тобто транспортування газу не лише для споживання в країні, територією якої проходить трубопровід¹⁰.

Проте, така точка зору безпідставно суперечить загальноприйнятому терміну, маючи щонайменше два недоліки. По-перше, до міжнародних, за таких умов, можна безпідставно відносити деякі національні трубопроводи. Наприклад, газопровід у морський порт для скраплення газу і подальшої його доставки морем закордон, без сумніву, є національним, хоча ним і транспортується газ не лише для споживання в країні, територією якої він проходить. По-друге, з точки зору наведеного визначення, не повинні визнаватись міжнародними транзитні трубопроводи, при експлуатації яких газ не використовується в країні транзиту, що також не можна визнати правильним.

Також викликає зауваження точка зору, за якою магістральний трубопровід не вважається міжнародним, оскільки мова йде тільки про побудовані та з'єднані один із одним національні трубопроводи, кожен із яких експлуатується відповідно до національного законодавства. Однак у процесі будівництва і функціонування цих трубопроводів завжди виникає необхідність міжнародно-правового регулювання (узгодження експлуатаційної діяльності, порядок і умови передачі газу тощо) і тому їх також слід віднести до міжнародних. З огляду на вищевказане, з правової точки зору міжнародні трубопроводи класифікують наступним чином: сусідні трубопроводи, що з'єднують дві прикордонні держави; транзитні трубопроводи, які проходять територією іноземної держави транзитом; наскрізні трубопроводи, які, на відміну від транзитних, мають основну та кінцеву ділянку на території однієї ж і тієї країни¹¹.

Як один із можливих способів переміщення промислової продукції, міжнародні трубопроводи мають низку спільніх ознак із іншими видами міжнародного, перш за все, наземного транспорту. Тому досвід його правового регулювання може бути, певною мірою, використаний щодо міжнародних трубопроводів.

Водночас, міжнародним трубопроводам притаманні й специфічні властивості, котрі повинні враховуватись у вивченні та розробці їхнього правового статусу. По-перше, міжнародне співробітництво держав завжди розпочинається вже на стадії їх спорудження. По-друге, міжнародні трубопроводи, як правило, споруджуються для подачі продукції іноземній державі, тоді як інші види наземного транспорту рівною мірою обслуговують як міждержавний, так і національний вантажообіг. По-третє, міжнародні трубопроводи, хоча їх кількість сьогодні вже є досить значною і має тенденцію до швидкого зростання, не утворюють широко розвиненої транспортної мережі і носять в основному регіональний характер (в деяко іншому становищі знаходитьться система міжнародних газопроводів, котра в деяких районах отримала значний розвиток). По-четверте, в експлуатації міжнародних трубопроводів використовуються специфічні правові форми взаємовідносин між постачальниками і споживачами продукції, котрі відображають особливості транспортування нафти і газу трубопроводами.

Також відзначимо (без претензій на вичерпність¹²) тезу щодо *спеціальних норм* правового регулювання трубопровідного транспорту, що теж формують правовий режим міжнародних трубопроводів у міжнародному (транспортному) праві.

Більш детально питання змісту ознак правового режиму, зокрема особливостей правових норм регулювання, міжнародного трубопровідного транспорту варто розглянути окремо.

Підсумовуючи відзначимо, що міжнародні трубопроводи, як специфічний вид транспорту, є предметом окремого, зокрема міжнародно-правового, регулювання. Існують теоретичні підстави для виокремлення категорійного поняття «правовий режим міжнародного трубопроводу». Правові принципи та норми, котрі регулюють функціонування міжнародного трубопровідного транспорту, становлять окрему частину в системі міжнародного (транспортного) права.

¹ Шемшученко Ю. С. Правовий режим // Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К.: «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998 і далі. – Т. 5. – С. 44.

² Див. огляди поглядів на поняття «правовий режим» у таких працях, з-поміж інших: Барабаш Н. Поняття «правовий режим земель»: підходи до тлумачення // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – Вип. 49. – С. 179–189; Спаський А.С. Категорія «правовий режим»: ознаки та поняття / А. С. Спаський // Право України. – 2008. – № 7. – С. 13–16; Спаський А.С. Категорія «правовий режим»: підходи до інтерпретації // Право України. – 2008. – № 4. – С. 27–30; Шамсуллова Э.Ф. Категория «правовой режим» в юриспруденции: монография. – Екатеринбург: Изд-во Уральского юридического института МВД России, 2003. – 164 с.; Матузов Н.И. Правове режими: Вопросы теории и практики // Правоведение. – 1996. – № 1. – С. 16–29.

³ Барабаш Н. Поняття «правовий режим земель»: підходи до тлумачення // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – Вип. 49. – С. 182–183.

⁴ Vinogradov S. Cross-Border Pipelines in International Law // Natural Resources and Environment. – 1999. – Fall. – Issue 14. – P. 75.

⁵ Ibid.

⁶ Садиков О. Н. Международные трубопроводы и их правовой статус // Ученые записки всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. – 1966. – Вып. 8. – С. 57.

⁷ Там само.

⁸ Там само. – С. 15.

⁷ Макаров Д. А. Международное транспортное право. Теоретические аспекты. – М., 1995. – С. 9.

⁹ Правовой режим международных газопроводов. Текст прийнятий Комітетом по Газу ЄЕК на 15 сесії. – С. 7.

¹⁰ Садиков О. Н. Там само. – С. 5.

¹¹ Колосов Ю. М., Кузнецов В. И. Международное право. – М.: Международные отношения, 1998. – С. 30.

¹² Дет.: Чижмар Ю. І. Правовий режим міжнародних трубопроводів (міжнародно-правові аспекти) // Актуальні проблеми сучасного розвитку міжнародного морського, транспортного та екологічного права (Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 20-22 травня 2010 року). – К.: Київська державна академія водного транспорту імені Петра Конашевича-Сагайдачного, 2010. – С. 65–69.

Резюме

У статті розглядаються поняття та основні характеристики правового режиму міжнародних трубопроводів. Робляться висновки про те, що міжнародні трубопроводи, як специфічний вид транспорту, є предметом окремого, зокрема міжнародно-правового, регулювання, подається визначення термінів «правовий режим», «міжнародний трубопровід», визначається специфіка правових принципів і норм, котрі регулюють функціонування міжнародного трубопровідного транспорту.

Ключові слова: правовий режим, міжнародні трубопроводи, міжнародне транспортне право.

Résumé

В статье рассматриваются понятие и основные характеристики правового режима международных трубопроводов. делаются выводы о том, что международные трубопроводы, как специфический вид транспорта, является предметом отдельного, в частности международно-правового, регулирования, даются определения терминов «правовой режим», «международный трубопровод», определяется специфика правовых принципов и норм, регулирующих функционирование международного трубопроводного транспорта.

Ключевые слова: правовой режим, международные трубопроводы, международное транспортное право.

Summary

The article discusses the concept and basic characteristics of the legal regime of international pipelines. It is concluded that international pipelines as a specific mode of transport is the subject of a separate, international law, regulation, given a definition of «legal regime», «international pipeline», defined specific legal principles and norms regulating the functioning of the international pipeline transport.

Key words: legal regime, international pipelines, international transport law.

Отримано 28.07.2010